

Katolištvo in izziv modernosti, VII.

Andrej Gollmayr

“(...) in ravnamo tako, da se konfliktom med cerkvenimi in državnimi zakoni, kolikor je mogoče, izognemo in da damo Cesarju, kar je Cesarjevega, in Bogu, kar je Božjega.”¹

24. junija 1855 je Radovljčan Andrej Gollmayr, daljni sorodnik Franceta Prešerna, sicer pa duhovnik in visok funkcionar prosvetnega ministrstva, prevzel mesto goriškega nadškofa in ilirskega metropolita. Začelo se je eno izmed najdaljših škofovanj v zgodovini goriške nadškofije. Le nekaj tednov za tem, in sicer 18. avgusta 1855, sta kardinal Rauscher v imenu cesarja Franca Jožefa in apostolski nuncij na Dunaju Viale-Prelà v imenu papeža Pija IX. podpisala konkordat, ki je Cerkvi v Avstriji ne le priznal polno svobodo delovanja, ampak je njenemu nadzoru podvrigel tudi nekatere laične resorje, na primer šolstvo in sklepanje zakonske zveze. Liberalna Evropa se je zgražala, jožefinizem je bil odpravljen, ultramontanizem je slavil na celi črti.

Službo nadpastirja je torej Gollmayr nastopil v trenutku, ko je protirevolucionarna politična opcija s sklenitvijo konkordata s Sv. sedežem slavila svoj višek. Mnogi so v avstrijskem konkordatu naivno videli preobrat, po katerem naj bi se ponovno vzpostavilo tisto sozvočje med “tronom” in “oltarjem”, ki ga je bilo revolucionarno nasilje porušilo. Njihovo veselje pa je bilo preuranjeno. Oživitev konfesionalne države namreč ni bila na dnevnem redu zgodovine. In res, kmalu je prišlo leto 1861 z vrnitvijo ustavnih svoboščin in vzponom nemških liberalcev, nato pa leta

1868 enostranska revizija konkordata s t.i. konfesionalnimi zakoni in končno leta 1870 njegov preklic kot odgovor na proglasitev dogme o papeževi nezmotljivosti.

Kako se je v vsem tem dogajanju znašel Gollmayr? Po njegovi vzgoji in kulturni usmerjenosti bi ga lahko označili kot razsvetljenega konservativca, blizu nazorom nespravljivega katolicizma, a obenem daleč od kake ideološke in moralistične ozkosrčnosti. Kot bivši gojenec dunajskega Avguštineja in visok državni funkcionar je bil iskreno vdan cesarski hiši in monarhiji in je tudi v letih *Kulturkampf* ter Cerkvi manj naklonjene zakonodaje skušal ohraniti dobre odnose s svetno oblastjo. Gotovo se ni zavzemal za politične svoboščine in demokracijo, podpiral pa je ukrepe v korist ljudske izobrazbe in splošnega dviga ljudske blaginje. V tem – rekli bi lahko – staroslovenskem duhu je naklonjeno spremljal tudi slovenski narodni prerod, pri katerem je cenil zlasti napore v korist kulturnega življenja, manj pa prizadevanja za politično osamosvojitvev.

Andrej Gollmayr se je rodil v Radovljici 28. novembra 1797 v premožni slovenski družini. Bil je torej sodobnik Franceta Prešerna, Matije Čopa in Antona Martina Slomška. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani za časa Ilirskih provinc in prišel v stik z osrednjimi osebnostmi tedanjega slovenskega kulturnega življenja. Leta 1816 je vstopil v semenišče in bil leta 1821 posvečen v duhovnika. Po nekajletni izkušnji v dušnem pastirstvu je bil leta 1825 poslan na študij v dunajski Avguštinej, od koder se je z doktoratom v žepu vrnil tri leta ka-

sneje in nato nastopil službo profesorja dogmatike v ljubljanskem bogoslovju. Leta poučevanja (1829-1836) so bila za Gollmayra srečna in plodna leta. V slovenski kulturni zgodovini se je v tem času zapisal kot prevajalec in kot cenzor. Kot prevajalec je po nalogu škofa Wolfa z Jurijem Zupanom in Josipom Burgerjem leta 1834 oskrbel novo izdajo Evangelijev, kot cenzor pa se je izkazal kot človek širokega duha, ko je leta 1834 omogočil neokrnjen izid *Kranjske čebelice*, dve leti kasneje pa je z ugodno oceno priporočil natis Prešernovega *Krsta pri Savici*.

Leta 1836 je Gollmayr nastopil službo vladnega svetovalca pri Državnem namestništvu v Trstu, kjer je v sodelovanju s tamkajšnjim škofom Matevžem Ravnikarjem poskrbel za tisk številnih italijanskih, slovenskih in hrvaških šolskih učbenikov.² Leta 1845 ga je poklicna pot popeljala na Dunaj, in sicer na Ministrstvo za šolstvo in verske zadeve, kjer je bil svetovalec in referent za gimnazije. Pozdravno pastirsko pismo, s katerim se je 24. junija 1855 obrnil na goriško duhovščino,³ kljub svoji navidezni rutinskosti nakazuje temeljne poudarke njegovega delovanja: vraščenenost v miselni svet t.i. nespravljivega katolicizma z njegovo zahtevo po obrambi pred "modernim svetom" in podrejenosti cerkveni in civilni avtoriteti, obenem pa umirjenost in premišljena pragmatičnost ob reševanju sprotnih vprašanj. Tak je ostal vseh 28 let svojega škofovanja Gollmayr, trden in nepopustljiv v načelih, a prožen pri njihovem izvajanju, zvest papeževemu učiteljstvu, a samostojen v zadevah, ki niso bile predmet hierarhične discipline.

Ko je kot pastir krajevne Cerkve obravnaval narodnostno vprašanje – povod za to je bila navadno obramba ozemeljske celovitosti papeževe države –, se v svojih izvajanjih ni bistveno oddaljil od razvpitega pisma avstrijske škofovske konference iz leta 1849. Ljubiti svoj narod in se truditi za njegov vsestranski

napredek, je v skladu s krščanskim naukom, je potrdil. Nekaj povsem drugega pa je prepričanje, da je v korist lastnega naroda vse dovoljeno. To ni domovinska ljubezen, ampak pogansko malikovanje, kajti v krščanstvu ni odločilna narodna pripadnost, ampak "nesmrtna, od Jezusa Kristusa odrešena duša". Prav tako zmotno je za Gollmayra povezovati ljubezen do domovine z ljudsko suverenostjo. Le-ta je namreč v nasprotju s krščanskim naukom, ki vabi k ubogljivosti in poslušnosti zakoniti oblasti.⁴ V kolikor torej stremijo k uveljavljanju jezika, kulture in tradicije, so narodnostne težnje upravičene in vredne podpore, narodnost kot kriterij politične suverenosti ali – kar je še hujše – kot povod revolucije pa je treba po škofovem mnenju odločno zavrniti.

V katoliški Cerkvi druge polovice 19. stoletja je bilo zgoraj opisano gledanje dokaj razširjeno. V njem se je prepoznaval pravzaprav tudi sam Anton Martin Slomšek, eden izmed očetov slovenskega narodnega preroda, pa tudi na splošno vsi t.i. staroslovenci z Janezom Bleiweisom na čelu. Zato nikakor ni mogoče trditi, da bi to gledanje na kakršen koli način napeljevalo na narodno mlačnost ali celo na narodno odpadništvo. Nasprotno, Slomšek je v korist slovenskega naroda zastavil vse svoje sile in ves svoj ugled. V istem duhu, čeravno brez Slomškovega zanosa, je z ozirom na narodnostno mešano sestavo svoje škofije deloval tudi Gollmayr. Pobude, katerih cilj je bila kulturna in gospodarska rast slovenskega prebivalstva, je brez omahovanja podprl. Leta 1863 je bil skupno s Strossmayerjem izvoljen za častnega člana slovenske čitalnice v Gorici.⁵ Stal je za Andrejem Marušičem in njegovim listom *Domovina* (1867-1869), o katerem je bilo celo zapisano, da odraža stališča škofije.⁶ Kot član Goriškega deželnega sveta je zaradi svoje službe ohranil v narodnostnem pogledu nevtralnost stališča, vendar je bil leta 1865 pri spremembi volilnega zakona, ki je

Albrecht Altdorfer, *Marija z Jezusom*, 1520-25, olje na lesu, 49,4 x 35,5 cm, Muzej lepih umetnosti, Budimpešta.

omilil za Slovence krivičen sistem kurij, njegov glas odločilen.⁷ Kasneje je izkazal razumevanje za ustvarjalnost duhovnika-pesnika Simona Gregorčiča in mu skušal po svojih močeh pomagati, tako da ga je le-ta imenoval »drugi oče«.⁸ In najbrž ni naključje, da je Mahničeva kritika Gregorčičeve poezije izšla po Gollmayrovi smrti.

Poleg izjemnega čuta za stvarnost pa je Andreja Gollmayra odlikovala tudi presenetljiva avtonomnost. Znal je reči ne, in to "tudi

visokim gospodom".⁹ Gotovo je bil Gollmayr iskreno vdan papežu, cesarju in monarhiji. Toda ta vdanost ni bila ne nekritična ne servilna. In to je Gollmayr dokazal večkrat. Ko so bili na primer leta 1868 odobreni t.i. konfesionalni zakoni, jih je Gollmayr v skladu s papeževim odločnim stališčem načelno sicer obsodil, istočasno pa duhovnikom posredoval navodila, kako jih v vsakdanjem življenju upoštevati.¹⁰ Ko so pa leta 1870 italijanske čete zasedle Rim, si Gollmayr ni pomišljal, da ne

bi v pastirskem pismu grajal lastne države, češ da je k hudodelskemu dejanju s svojim molkom pripomogla tudi sama.¹¹

Gollmayr se je udeležil I. vatikanskega koncila, ki je potekal v Rimu od 8. decembra 1869 do 14. julija 1870. Pridružil se je skupini škofov, ki je iz različnih razlogov nasprotovala proglasitvi dogme o papeževi nezmotljivosti. V plenarno razpravo ni posegel in je podobno kot ljubljanski škof Jernej Vidmar 23. marca 1870 zapustil Rim, kamor se do konca zasedanj ni več vrnil, češ da je večina škofov odločilni sklep že sprejela.¹² Sklepu koncilskih očetov se je Gollmayr – tako kot vsi ostali nasprotniki dogmatične definicije – brez oklevanja podredil. V pismu duhovščini pa je tudi brez dlak na jeziku obrazložil svoje stališče. Potem ko je ravnokar proglašeno versko resnico predstavil v njenem dejanskem obsegu, je poudaril, da so se posegi koncilskih očetov vrstili *usque ad nauseam* (do onemoglosti) in s tem izpodbil natolcevanja »nekih Münchenskih profesorjev« (Döllinger) o domnevnem pomanjkanju svobode govora med razpravo. Po drugi strani pa je goriški nadškof naglasil, da so nekateri škofje definiciji dogme nasprotovali, ker so jo presojali kot neoportuno dejanje, ki bi utegnile imeti neugodne posledice v posameznih škofijah, poleg tega pa da bi jo utegnile liberalne vlade nekaterih držav izkoristiti kot pretvezo za odstop od konkordata ali za druge, Cerkvi nenaklonjene korake. »In videlo se je, da ti strahovi niso bili neutemeljeni«, je zaključil.¹³ S tem pismom si je Gollmayr prislužil oznako »zapoznelega jožefinca«.¹⁴ In to kljub temu, da je dal leta 1872 prav on pobudo za znamenito procesijo v podporo papežu Piju IX., za katero se je izkazalo, da je bila s svojimi 40.000 udeleženci tedaj najštevilnejša v vsej Avstriji in morda na svetu.¹⁵

Andrej Gollmayr je po krajši bolezni umrl v Gorici 17. marca 1883. S svojimi upravnimi sposobnostmi, s svojo urejenost-

jo, zmernostjo, razumsko oblikovano načelnostjo ter široko izobrazbo in uglajenostjo je poosebljal lik visokega avstrijskega cerkvenega dostojanstvenika druge polovice 19. stoletja. Ne moremo ga označiti ne za "nacionalnega škofa", kakršen je bil na Hrvaškem Strossmayer, ne za "političnega škofa", kakršen je bil kasneje na Slovenskem na primer Anton Bonaventura Jeglič. Škofijo je vodil v času, ko se je avstrijsko katolištvo od jožefinizma obračalo k ultramontanizmu. Ta proces pa je znal Gollmayr voditi z modro roko, brez omahovanja, a tudi brez pretiravanja in nepotrebnih ostrin.

1. A. Gollmayr, *Pastirsko pismo z dne 14. julija 1868 o novih konfesionalnih zakonih*, Arhiv Goriške nadškofije (AGN), Gollmayr, fasc. 3 (1868-1869).
2. B. Marušič, *Primorski čas pretekli*, Koper, 1985, str. 285.
3. *Epistola pastoralis ad clerum suum dioecesanum z dne 24. junija 1855*, AGN, Gollmayr, fasc. 1 (1854-1859).
4. A. Gollmayr, *Pastirsko pismo z dne 19. februarja 1860*, AGN, Gollmayr, fasc. 2 (1860-1867).
5. A. Gabršček, *Goriški Slovenci*, I, Ljubljana, 1932, str. 70.
6. F. Koblar, *Simon Gregorčič*, Ljubljana, 1962, str. 54-55.
7. A. Gabršček, n.d., str. 166.
8. S. Gregorčič, *Zbrano delo*, IV, Ljubljana, 1951, str. 225.
9. J. Pavlica, *Dr. Andrej Gollmayr*, Dom in svet, 1898, str. 116.
10. A. Gollmayr, *Pastirsko pismo z dne 14. julija 1868 o novih konfesionalnih zakonih*, AGN, Gollmayr, fasc. 3 (1868-1869).
11. A. Gollmayr, *Pastirsko pismo z dne 5. oktobra 1870*, AGN, Gollmayr, fasc. 5 (1870-1876).
12. K. Schatz, *Kirchenbilde und päpstliche Unfehlbarkeit bei den deutschsprachigen Minoritätbischofen auf dem I. Vatikanum*, Rim, 1975, str. 479-480.
13. A. Gollmayr, *Pismo duhovščini z dne 3. avgusta 1871*, AGN, Gollmayr, fasc. 5 (1870-1876).
14. N. Agostinetti, *Il circolo cattolico italo-sloveno di Gorizia*, "Iniziativa isontina", 1974, št. 1, str. 89.
15. Procesija je bila 2. septembra 1872 in se je zaključila na Sveti Gori. Prim.: C. Medeot, *Un famoso pellegrinaggio a Monte Santo*, Quaderni giuliani di storia, št. 1, 1983, str. 123-134.